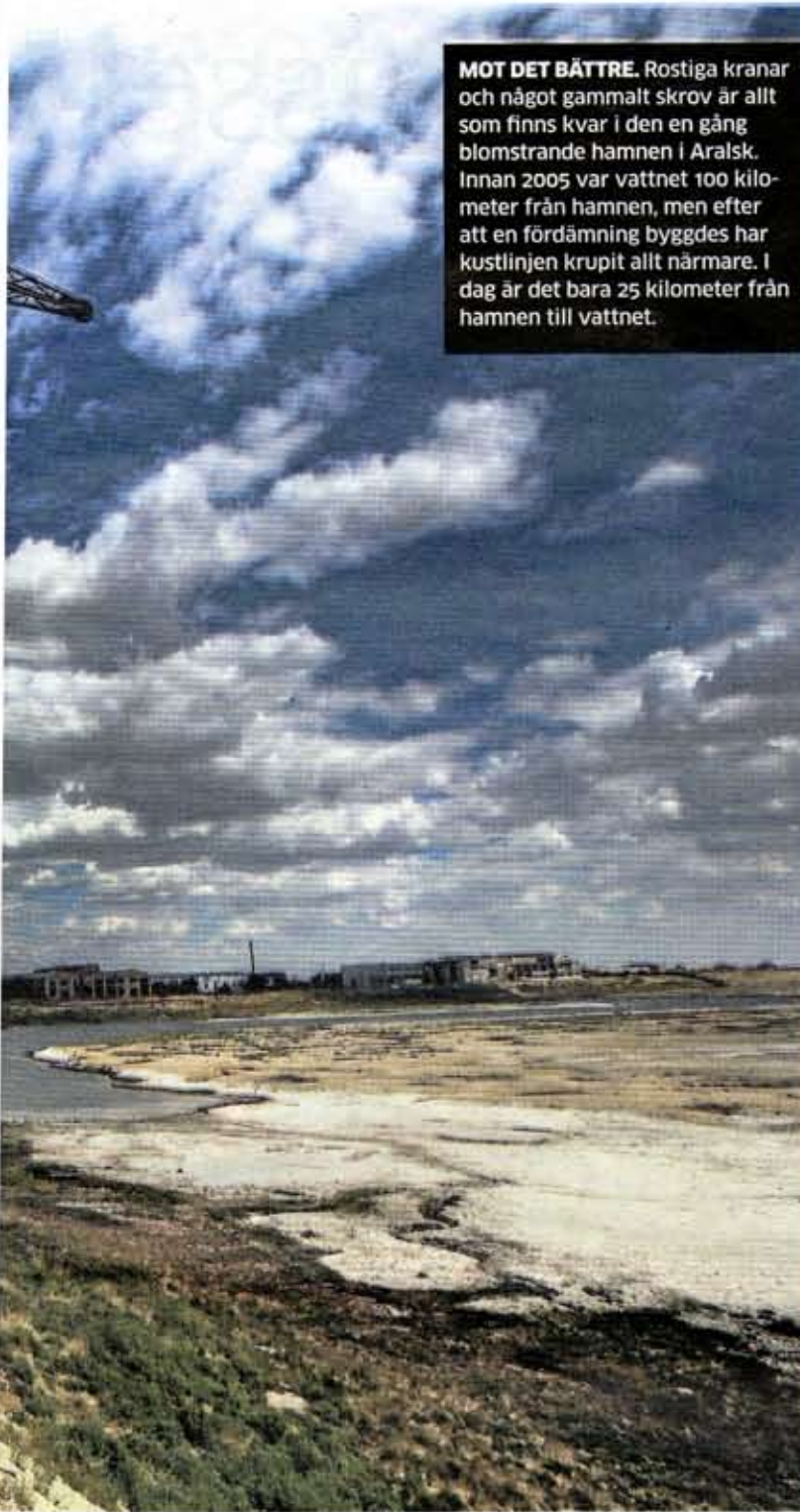
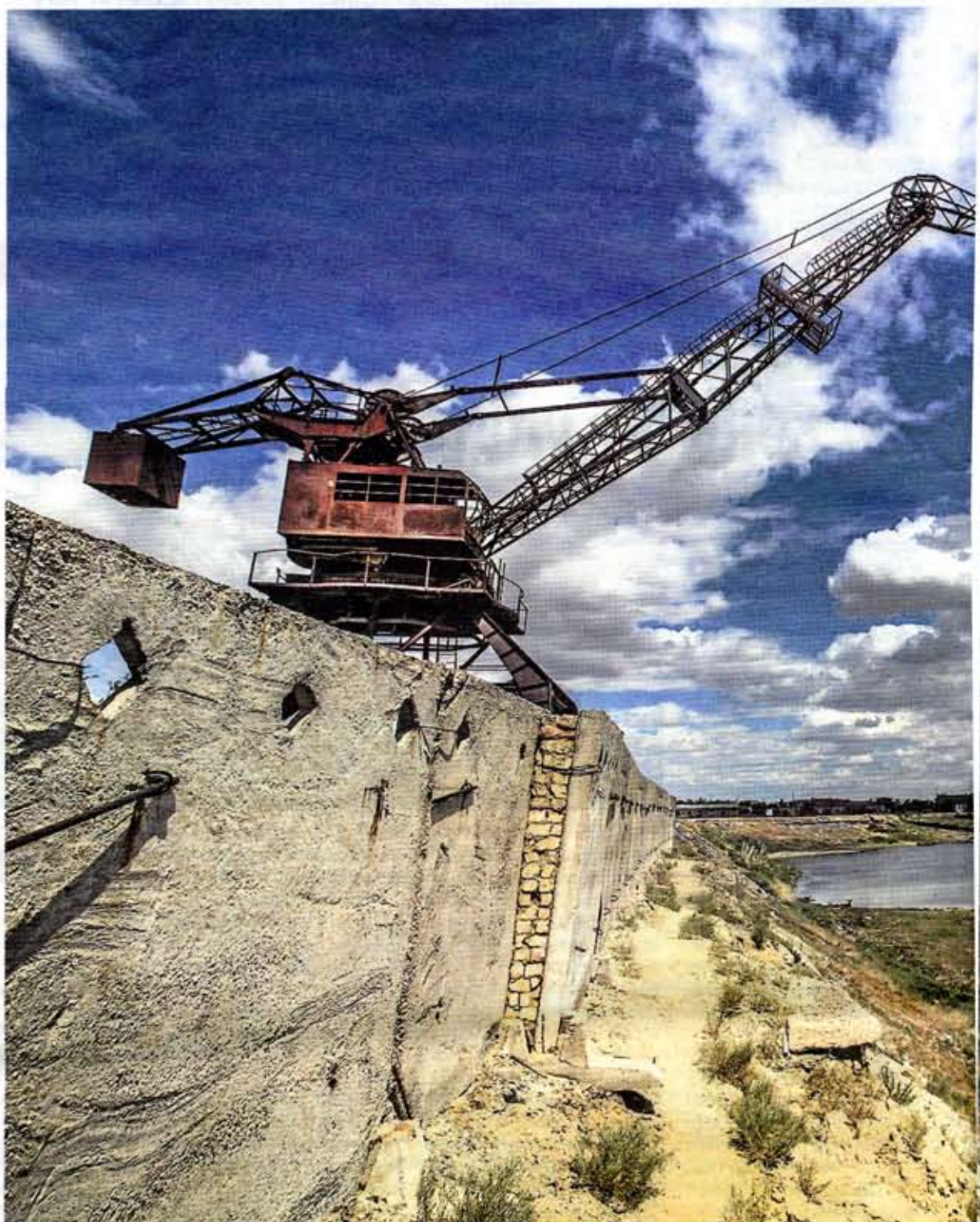

Miljö

MOT DET BÄTTRE. Rostiga kranar och något gammalt skrov är allt som finns kvar i den en gång blomstrande hamnen i Aralsk. Innan 2005 var vattnet 100 kilometer från hamnen, men efter att en fördämning byggdes har kustlinjen krupit allt närmare. I dag är det bara 25 kilometer från hamnen till vattnet.

YRKESMÄN. Yerlan Abiev och Asylan Zhusupov rensar med vana händer näten på fisk.

Aralsjön – omöjligt uppdrag

- **Aralsjön är** en avloppslös sjö i Kazakstan och Uzbekistan.
- **Sjön ligger** i en sänka med ett stort tillrinningsområde. Den får vatten från två floder, Amu Darja och Syr Darja.
- **Innan sjön** började sjunka sattes fiskeindustrin här 40 000 personer. En sjättedel av all fisk i hela Sovjetunionen kom från Aralsjön.
- **Sedan 1960-talet** har sjöns areal minskat med 90 procent till följd

av att vatten från tillflödesfloderna använts till konstbevattning av främst bomullsfält.

• **Att rädda hela Aralsjön** ses i dag av de flesta som omöjligt. Det som går att göra är att återskapa den norra delen i Kazakstan.

• **Kazakstan har dämt** upp vattnet i sin del av Aralsjön och förbättrat tillflödet i Syr Darja till en kostnad av 86 miljoner dollar, varav den största delen lånats av Världsbanken. Därigenom har regionen fått nytt liv.

↓ **SÄVLIG TRAFIK.** Aralsk är en fattig provinsstad i Kazakstan. Gatorna används av såväl kameler som människor.

En symfoni till Aralsjöns återkomst

Aralsjöns försvinnande har kallats en av 1900-talets största miljökatastrofer. Men nu, fem decennier efter att sjön började sjunka, är vattnet, fisken och livet på väg tillbaka vid den norra änden.

Det var hans far, fiskaren, som tappade greppet. Murat Sydykov var bara några år gammal, men han minns varje detalj än i dag, nära 70 år senare. Höstnatten och det kalla Aralsjövattnet. Hur han fastnade i fiske näten, drogs ner i djupet. När de till sist fick upp honom var han illa där-

an. Hans ansikte blev aldrig mera sig likt och än i dag gör en partiell förlamning att hans mun är vanställd.

I Aralsk, en sandig och fattig provinsstad vid Aralsjöns tidigare strand i Kazakstan, vet alla vem Murat Sydykov är. Han är traktens storsöker och musiker. Dombra, en två-

strängad luta, är hans instrument och nästan alla hans sånger handlar på ett eller annat sätt om Aralsjön.

Hur starka banden är som knöts mellan honom och sjön den där natten då han föll överbord och hur stark hans kärlek till den är, det försöker han förklara där han sitter vid

KÄNDIS. Murat Sydykov är Arals mest välkände musiker. Hans instrument är dombra, en tvåsträngad luta.

68 000

kvadratkilometer var Aralsjöns areal år 1960. I dag finns bara 10 procent av sjön kvar.

finbordet i sitt hem i Aralsk och tugar i sig av frun Bazars levergryta. När jag började som musiker skrev jag lyckliga sånger, om kärlek till fiskarflickor och om att Aralsjön är min moder, säger han. Men sedan började sjön försvinna, fiskebåtarna kom tillbaka utan fångst. Jag

drabbades av en stor sorg och efter det började jag skriva en annan sorts musik. Sorgens musik.

Vuxit och krympt

Aralsjön har i tusentals år om och om igen bytt form, blivit större och mindre. Men den har aldrig minskat på ett så dramatiskt sätt som under 1900-talet. Redan under Lenins tid deklarerade Sovjetunionen att man ämnade bli självförsörjande på bomull. Stalin tog i ännu mer och proklamerade att Sovjet skulle bli världens ledande bomullsproducent.

Den bäst lämpade marken fanns i Centralasien. Men det behövdes vat-

ten för att odla upp de torra jordarna. Mycket vatten. Våldiga kanalsystem byggdes på 1950-talet för att avleda Aralsjöns tillflödesfloder Amu Darja och Syr Darja till konstbevattning. Att sjöns yta efter 1960 snabbt minskade kunde knappast ha kommit som en överraskning för de sovjetiska myndigheterna. Ändå fortsatte man att öka produktionen.

1960 var sjöns area 68 000 kvadratkilometer. I många årtionden sedan dess har ytan minskat samtidigt som salthalten har ökat. Fisken har försvunnit, fiskerierna kollapsat, klimatet förändrats, folkhälsan försämrats och fattigdomen bredd ut sig över den enorma öken som tidigare var sjöbotten. I dag finns bara 10 procent av sjön kvar, uppdelad på en nordlig och två sydliga delar.

När sjön började sjunka så flyttade många och ekonomin försämrades radikalt, säger Ainakul Uderbayevna, som är ordförande i Aral Teni-

zi, en lokal hjälporganisation som stöttar fiskare.

Men, säger hon, även om läget är fortsatt allvarligt för större delen av sjön så har det i alla fall ljusnat längs den norra stranden. Folk flyttar tillbaka till Aralsk igen. Anledningen till det är den fördämning som 2005 byggdes med hjälp av ett gigantiskt lån från Världsbanken.

Den norra delen av sjön ligger i Kazakstan, medan merparten av de södra delarna ligger i Uzbekistan. På den uzbekiska sidan har myndigheterna prioriterat den lukrativa bomullsodlingen och möjligheterna att utvinna den gas och olja som gömmer sig under marken där sjön tidigare fanns, medan Kazakstan har satsat på att återskapa sin del. Fördämningen separerar den norra delen av sjön från de södra delarna fortsätter att krympa.

På bara några år har vattennivån i den norra delen stigit från 30 till 42 meter och de stora moln av sand, salt och kemikalier från den gamla sjöbotten som ständigt sveper in över Aralsk har blivit mindre plågsamma. Men fram för allt med mer vatten i sjön och en lägre salthalt har fisken kommit tillbaka och fiskeindustrin vaknat till liv igen.

Under hösten planeras det för fler dammbyggen och förbättringar

av Syr Darjas flöde och efter det kan sjön stiga till 47 meter, säger Ainakul Uderbayevna.

Fiskarna ökar

På 90-talet fanns det bara runt 100 fiskare i regionen runt Aralsk. I dag är de 700. En av dem är Aidar Zhusupov. Han sitter på huk vid sin jeep, kedjeröker och ser solen gå upp över sjön samtidigt som hans kolleger ger sig ut för att vittja näten.

Jag började fiska 1976. Då var stranden väldigt nära min hemby Bogen. Men för varje dag som gick flyttade den sig längre och längre bort. Till en början var vi inte så oroad, sjön har ju sjunkit förr genom historien och den har alltid kommit tillbaka. Men till sist förstod vi att det här var något annat.

1978 fick han köpa en motorcykel för att kunna ta sig till vattnet. Fångsterna blev mindre och mindre. Men att ge upp yrket, som många andra gjorde vid den tiden, det övervägde han inte.

– Nej, aldrig. Det här är mitt liv och vad jag kan.

Efter ett par timmar kommer fiskebåtarna tillbaka igen. Trots att det egentligen är lågsäsong har de flera hundra kilo fisk med sig. Innan 2005 var fångstvolymerna i norra Aralsjön mycket blygsamma, men nu är de uppe på tusentals ton per år. Långt ifrån volymerna innan sjön sjönk, men ändå tillräckligt för att förändra livet i de gamla fiskebyarna.

Nyligen köpte vi en ny fiskebåt och vi har kunnat bygga ett nytt hus, säger Aidars bror Galymzhan Zhusupov.

"Livet är roligt"

Efter att vattnet började komma tillbaka satte kazakiska myndigheter i gång att arrendera ut delar av sjön till lokala fiskeentreprenörer. Dessa utfärdar i sin tur licenser till fiskare, som sedan säljer sin fångst till entreprenören.

En av dessa entreprenörer är Myltyqbai Smailov. Över ingången till hans kylanläggning i byn Bogen finns en karta över sjön. Han pekar stolt ut de tre delar av sjön han arrenderar.

Jag var snabbt ute 2006 och fick två områden, sedan fick jag ett till 2012, säger han.

Han utfärdar licenser för ett 50-tal båtar och hans kylanläggningar är allt som oftast välfyllda. Fisken säljs till en rad länder i det forna Sovjet.

Livet är roligt, det är roligt att jobba. Ekonomin i regionen växer för varje år, nya hus byggs. Om nu bara myndigheterna ser till att öka vattennivåerna ytterligare, så går vi en ljus framtid till mötes.

För Murat Sydykov, musikern i Aralsk vars liv är så intimt sammanflätat med sjöns öde, har livet också förändrats. Han skriver glada sånger igen. Visserligen ligger fortfarande hamnen i hans hemstad torr och sönderrostat, men vattnet kryper närmare och är nu bara 25 kilometer bort. Inom några år ska det åter nå hamnen, hoppas myndigheterna. Och då står han där, beredd att omfamna sin återvändande mor.

Jag håller på att skriva musik för att välkomna sjön tillbaka till Aralsk. Den dag då vattnet kommer, då ska jag arrangera en stor orkesterkoncert i hamnen och framföra den nya musiken. Det ska vara en symfoni till vattnets återkomst.

TEXT & FOTO **Torbjörn Wester**
feature@hbl.fi

fokus

mitten

2

FOKUS
DAGBOK
KULTUR & NOJE